

Мазяр О. В. Психологічний тиск на селян у 1930-х роках. *Тези міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Шістдесят восьмі економіко-правові дискусії»*. Серія: Соціальні та гуманітарні науки. 27–28 вересня 2022 р.

Психологічні науки

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТИСК НА СЕЛЯН У 1930-Х РОКАХ

Мазяр Олег Васильович,

доктор психологічних наук,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Процес створення колгоспів супроводжувався депортацією селян, Голодомором та Великим терором і забезпечувався низкою соціально-економічних заходів. Їхня мета – перевести приватну власність у державну форму. З-поміж іншого, це передбачало ціннісно-мотиваційний злам селянства, докорінної зміни їхнього соціально-психологічного профілю. Власне, перераховані репресивні заходи були спрямовані на нівелювання індивідуальної ініціативи селян і цілковитого виробничого підкорення розпорядженням комуністичної партії та уряду СРСР. Основний метод – залякування шляхом усунення найбільш активних учасників опору. Це, своєю чергою, передбачало застосування психологічних методів тиску, адже суто економічно колгоспна система господарювання була для більшості селян не вигідною, суперечила традиціям ведення господарства та фактично повертала селянство до епохи кріпосництва, що, звісно, демотивувало їхню діяльність.

Архівний аналіз справ репресованих селян села Буки Житомирського району [4] дозволяє скласти достатньо чітке уявлення про здійснення психологічного тиску для виконання поставлених завдань. Причому можна виокремити хронологічну послідовність і траєкторію цього процесу.

1. Після завершення НЕПу (1926-1928 роки) відбувається розкуркулення найбільш заможних селян. Це відбувається шляхом введення так званого експериментального податку, який дозволяв за короткий час «експропріювати»

майже все майно. Селяни отримували досвід швидкого економічного зубожіння односельців, втрати господарства: відбувалося формування *невпевненості та тривоги щодо власного майнового стану, усвідомлення своєї слабкості перед владою*. Надто це виявлялося після окремих репресивних акцій влади: депортація частини селян і духовенства, придушення стихійних повстань на кшталт так званого хрестового походу проти колгоспу [2]. Щоразу відбувалося підтвердження жорстких принципів і жорстокої позиції влади.

2. Формування колгоспів (1928-1933 роки) було покликане протиставити колгоспний колектив та одноосібників. Розкуркулення та як наслідок голодна смерть демотивувала селян щодо приватної власності, що призвело до значного падіння виробничої ініціативи. Спроба уникнути голодної смерті шляхом вступу до колгоспів для куркулів часто-густо завершувалася арештами за «шкідництво» та «розкрадання колгоспного майна». Масовий характер засудження колишніх куркулів демонстрував решті селян силу радянської влади, вселяв відповідний *страх і необхідність повного підкорення*. Брак внутрішньої опозиції дозволяв владі безапеляційно вимагати виконання планів хлібозаготівлі. Це можна простежити на прикладі закликів місцевої преси у серпневих номерах 1933 року: «Дочасно вивершити плани хлібоздачі»; «Форсувати темпи уборки, молотьби, хлібоздачі»; «Про високу якість збирання і дочасну хлібоздачу»; «Темпи хлібоздавання вкрай незадовільні»; «Подесятирити темпи косовиці, обмолоту, хлібоздачі»; «Борг з хлібоздачі сплатити країні негайно»; «Повернути державі негайно 39,5 відс. боргу з хлібоздачі» [3]. Слід зауважити, що такі заклики лунають після щойно пройденого піку Голодомору.

3. Більшість засуджених куркулів дочасно поверталися з концтаборів, де працювали на грандіозних «соціалістичних будівництвах» (1934-1936 роки). Вони мимоволі *підсилювали страх і відчуття безнадії* селян перед владою розповідями про особливості концтабірного життя: важкими умовами праці та високою смертністю через хвороби. Втім, значна частина засуджених не змиралася з майновими втратами і продовжила чинити опір колгоспній та політичній системі села. Це поляризувало селянство у ставленні до влади:

відбувся фундаментальний розкол між невдоволеними та заляканими прихильниками влади.

4. Період Великого терору (1937-1939 роки) поклав цьому край, позаяк колишні засуджені, які були достроково звільнені, знову або потрапляли за ґрати, або вироком ставала найвища міра покарання (назагал близько півтора мільйона осіб). Ця подія у короткому часовому періоді остаточно погасила внутрішній опір селянства, позаяк прикладом зникнення деякої частини активних селян доводила марність опору та жорстокість покарання. Зокрема, це видно з того, як населення прийняло чергову внутрішню позику державі, яку примусово стягували, зокрема, через газетну агітацію [1], [7], як жваво брало участь в обговоренні Положення про вибори до Верховної Ради СРСР [6].

Таким чином, можемо зафіксувати, що систематичне застосування репресивних заходів, які межували з засудженням та стратою громадян, сприяло формуванню страху як основної демотивуючої емоційної реакції та як наслідок пасивних установок щодо ведення господарства, втрати ініціативності та мотивації до праці. Зрештою, це призвело до втрати ініціативності у колгоспному житті 1960-х років. Через місцеву пресу колгоспників повсякчас звинувачували у пасивності («тягти волинку»), безпринципності та аполітичності, будили їхню «колгоспну совість» [5].

Література:

1. Велика радість. *Радянська Волинь*. 1937. 2 лип. (№ 151 (3712)).
2. Дело по обвинению Андрейчука Иосифа Романовича // Державний архів Житомирської області. Р-5013. Ф. 2. Спр. 22393.
3. *Ленінський шлях*. 1933. 4 серп. (№ 43 (114)); 7 серп. (№ 44 (115)); 9 серп. (№ 45 (116)); 12 серп. (№ 46 (117)); 14 серп. (№ 47 (118)); 19 серп. (№ 49 (120)); 25 серп. (№ 51 (122)); 9 верес. (№ 57 (128)).
4. Мазяр О. «...он человек несоветский»: хроніка державного злочину. Житомир: Вид-во ТОВ «Видавничий Дім “Бук-Друк”», 2022. 414 с.
5. Мазяр О. Це залежить від будівельників. *Урожай*. 1963. 8 січ.

6. Онуфрієнко. Брати приклад з передових. *Радянська Волинь*. 1937. 24 верес.
7. Про випуск «Позики зміцнення оборони Радянського Союзу». *Радянська Волинь*. 1937. 2 лип. (№ 151 (3712)).